

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МІЛІТАРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

Наукова доповідь на методологічному семінарі «Актуальні проблеми охорони психічного здоров'я українського народу у воєнний і повоєнний час», 16 листопада 2023 р.

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5232>

ЗЛИВКОВ

Валерій Лаврентійович

кандидат психологічних наук,
доцент, завідувач лабораторії
методології і теорії психології
Інституту психології
імені Г.С. Костюка
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. Статтю присвячено проблемі соціальної та особистісної мілітарної ідентичності українців в умовах російсько-української війни. Зміни в західній культурі позначилися на формуванні й верифікації ідентичності, оскільки складність «Я» індивіда збільшується разом із кількістю груп, організацій та ідентичностей, доступних йому. Тобто в індивідуалістичних культурах сформуванню мілітарної ідентичності набагато складніше, ніж у колективістичних. Зазначено, що українці підтримують ліберальні політичні ідеології, які суттєво відрізняються від консервативної політичної ідеології росіян. Зазвичай ліберали віддають перевагу захисту інших від шкоди та справедливому ставленню до всіх, вони поширюють свої моральні міркування на велике коло людей, включаючи друзів (а не лише сім'ю), та світ (а не тільки на власну націю). Мілітарна ідентичність є соціальною ідентичністю, яка формується та інтегрується в самооцінку, коли цивільна ідентичність стає менш помітною через військову інкультурацію, що є особливо характерним для умов воєнного стану. Для українців є притаманною переважно ситуативна мілітарна ідентичність, менше — несформована та значно менше — стійка. Ця тенденція властива молоді незалежно від віку. З теоретичної точки зору, концепція мілітарної ідентичності часто виражається у термінах на кшталт «культура», «настановлення», «цінності» та «мотивація».

Ключові слова: мілітарна ідентичність; травматичний стрес; адаптація; війна; особистість.

Нині перед Україною стоїть проблема осмислення власної мілітарної історії та створення на перетині психології, культурології та філософії концепції власної мілітарної ідентичності.

Вплив на свідомість людини інтенсивного потоку інформації створює проблему для організації пізнавального індивідуального досвіду особистості у сьогоденні, як результат — її «Я-образ» змінюється щоразу, коли навколишній інформаційний простір утворює конструкти проблем і загроз, що зумовлює переосмислення зовнішньої реальності. У цьому контексті особливого значення набуває осмислення поняття особистісної ідентичності не у світлі її розрізнених аспектів, а базуючись на принципі компліментарності, тобто взаємодоповнюваності та мультіваріативного впливу на функціонування людини у динамічному мінливому світі. П. Глісон пропонує комплексний погляд на історію використання терміна «ідентичність» у соціальних науках, зокрема в психології та соціології. Цікавим є його зауваження, що в міжнародній енциклопедії соціальних наук, опублікованій на початку 1930-х років, цей термін узагалі був

відсутній, тоді як у видання 1968 р. було включено дві довгі статті «Психологічна ідентичність» і «Політична ідентифікація» (Gleason, 1983). Ідентичність — це складний феномен, «багатошарова» психічна реальність, що включає різні рівні свідомості, індивідуальні та колективні, онтогенетичні й соціогенетичні основи. Феномен ідентичності виникає в рамках глобальної проблематики існування самої людини. У сучасному суспільстві структура «Я» його індивідів набуває найбільшої когнітивної складності, якщо порівнювати з будь-якою історичною епохою. Відповідно, питання про становлення ідентичності та можливі шляхи подолання її кризи також набувають значної складності. Можна сказати, що сформувався окремий науковий напрям — психологія ідентичності особистості.

Важливість дослідження соціальної та особистісної мілітарної ідентичності українців в умовах війни зумовлена специфікою нинішньої ситуації в Україні, її зв'язком із ключовими соціальними процесами, які розпочалися 24 лютого 2022 р., коли ідентичність набула для українців нових, особистісних сенсів. У контексті воєнного колективного досвіду науковці використовують такі поняття, як «розрив колективного почуття ідентичності», «культурна втрата», «соціальні страждання». Утім, зазвичай наголос роблять на психотерапевтичних та психосоціальних втручаннях щодо постраждалих від війни, натомість кризи ідентичності особистості, зумовленій воєнними діями, увагу не приділяють. З теоретичної точки зору, концепція мілітарної ідентичності виражається у термінах на кшталт «культура», «настановлення», «цінності» та «мотивація». Вона проявляється, зокрема, й у внутрішній мотивації брати участь у певних видах поведінки (результати якої підкреслюють самоефективність, життєстійкість та адаптованість людини) та уникати ситуацій, де цінність життя особистості ставиться під питання, як це відбувається в умовах воєнного часу.

Унікальність ситуації в Україні полягає насамперед у тому, що дотепер психологічні проблеми жертв збройних конфліктів вивчали переважно на спільнотах із низьким соціально-психологічним статусом (Сирія, Сомалі, В'єтнам, Камбоджа), тобто в центрі уваги дослідників були особи, які вже в довоєнному житті неодноразово ставали жертвами насильства. Крім того, часто медіатором негативного впливу на їхню психіку було сповідування мусульманської віри та адаптивний фаталізм, а адаптація, відновлення визначалися

особливостями колективістських суспільств, а не західних індивідуалістичних культур, однією з яких є Україна.

Мета статті — визначення психологічних та соціокультурних особливостей мілітарної та моральної ідентичності особистості в контексті російсько-української війни. Завданнями статті є визначення специфіки російсько-української війни, аналіз понять мілітарної, моральної та нарративної ідентичностей, їх зв'язку із психологічним благополуччям та ставленням до насильства, виражених у військових та цивільних нарративах.

Російсько-українські війни — це збройні конфлікти між Україною (або національними українськими рухами), з одного боку, та Росією, з іншого боку, що відбуваються з перервами останніми століттями. Остання російсько-українська війна, яка розпочалася в 2014 р., триває і понині. Для української сторони більшість воєн мали за мету відстояти незалежність, для російської сторони — захопити територію України та взяти її під російський контроль. Нинішню війну слушно вважають постмодерною. *Постмодерна війна не створює відмінностей між військовою та цивільною сферами, поступово і глибше втручаючись у життя суспільства загалом. У постмодерній війні насильство стало реальністю повсякденного життя. Зброя є частиною щоденних потреб цивільного населення. Це війна без чітких ліній; розосереджена в просторі — як географічному, так і соціальному. Вбивства мирних жителів у цих конфліктах є не вторинним продуктом війни, а одним із її основних завдань та інструментів. Цей факт ілюструється збільшенням кількості біженців, які шукають захисту від війни в інших державах, а також внутрішньо переміщених осіб, які блукають у межах держави, де триває збройний конфлікт. Характерно, що після відносно швидкої бойової фази операції або фази розведення сил настає дуже тривалий етап стабілізації. Спроможність сил втручання є центром тяжіння під час цієї фази. Часовий горизонт закінчення фази стабілізації розпливчастий і зазвичай обчислюється місяцями, а іноді й роками. Як приклад, операції в Іраку та Афганістані чітко демонструють прогрес і тривалість фази стабілізації.*

Постмодерністський наголос на інформації, мові та використанні символів, традицій, міфів, технік, ефектів і метафор для конструювання істин трансформує війну. Зображення та симуляції іноді так само важливі, як реальні події, оскільки вони самі по собі стають подіями. Істина

в гіршому випадку не має значення, а в найкращому — умовна чи ситуативна. *Постмодерністська війна відкидає модерністську віру в існування незмінних принципів або набору універсальних істин про війну. Замість єдиного бачення війни постмодерна війна шукає те, що є відмінним або несхожим.* На зміну раціональному, науковому, бюрократичному підходу приходять інтуїція та проникливість. По суті, постмодерна війна не має заздалегідь встановлених правил чи визнаного кодексу поведінки — це видовище (звідси така увага до інформаційних воєн, гарної картини в ЗМІ та вплив пропагандистів). Фактично правила, якими вони є, можуть бути створені відповідно до моменту і залежно від обставин війни. Постмодерна війна розглядає поле бою призматично, представляючи безліч форм, часто сформованих ідеологіями та програмами. *Суспільні чи політичні впливи мають набагато менший вплив на постмодерну війну, ніж інформаційно сформовані ідентичності, які генерують особисту психологічну та культурну основу учасників (і жертв).*

Постмодерні бійці (бійці відрізняються від солдатів — солдати підкоряються кодексам поведінки та стандартам дисципліни, які вони сприймають як раціональний контроль на основі об'єктивних міркувань) мають набагато більш індивідуалістичний і ментально фрагментований підхід до війни. Нинішній і майбутній ворог, мотивований жадібністю, патріотизмом, релігійним запалом, помстою, нудьгою, заздрістю, не має справжнього центрального спрямування, може працювати або не працювати на спільну мету, і може періодично діяти узгоджено або поодиноці. Хаос і розлад змушують населення змінювати лояльність, зображати нецілеспрямовані та невизначені цілі або відступати до нових орієнтирів, які переосмислюють ідентичність. Важливість цього культурного, часто особистого, заснованого на ідентичності погляду на війну не можна недооцінювати, оскільки в основі постмодерної війни мета полягає в застосуванні сили (у будь-якій доступній формі, але зазвичай у формі дискурсу) для визначення того, що відомо.

Ми визначаємо поняття «військовий» як особу, що служить у Збройних силах країни або те, що має стосунок до війська, поняття «воєнний» — як таке, що стосується війни. Це слово споріднене з «винá», відноситься до праслов'янського војь — «воїн», російського «повиновáться», литовського vajóti — «ганяти, переслідуюва-

ти». Поняття «мілі-тарний» (military) вперше з'явилося у повсякденному вжитку у XV столітті і походить від латинського *militaris*, від *milit-*, *miles* — «солдат». З 1709 р. слово «мілітарний» почало вживатися для позначення збройного захисту своєї країни та потреб військово-цивільного життя, тобто життя в умовах імовірних збройних конфліктів. Відтак у 1863 р. широкої популярності набуло поняття «мілітаризм». Зазначимо, що в українській мові вживання прикметника «мілітарний» має тривалу історію: «Єдиною активною мілітарною нашою силою була наша інтелігентна молодь і частина національно-свідомого робітництва, яке гаряче стояло за українську державність» (В. Винниченко); «Мілітарну поміч на випадок військового заколоту обіцяв король Монако» (Ю. Винничук) (Зливков, & Лукомська, 2023).

Зазначимо, що концепція мілітарної ідентичності, що бере свій початок у військовій соціології, досліджується та вимірюється в нормативних термінах (як-от культура, атитюди, цінності та мотивація), основою яких є класичні теорії мотивації. Проте погляди щодо того, як інтерпретувати мілітарну ідентичність, як її вимірювати та наскільки вона впливає на членів військової організації, суттєво відрізняються в культурологічних, соціологічних та психологічних контекстах.

У теоретичних та емпіричних дослідженнях існують значні суперечки щодо відносного внеску гедонічного (життя, яке приносить задоволення) та евдемонічного (змістовне життя) складників у відчутті благополуччя. Гедоністична концептуалізація благополуччя узгоджується з індивідуалізмом, досягненням індивідуального щастя, і часто властива західним культурам (McMahon, 2008). Натомість гедонічна базується на стражданнях, які роблять життя змістовним, і більше властива культурам східним, де почасти спостерігається страх щастя — «бути щасливим збільшує ймовірність того, що з людиною станеться щось погане», «прагнення до щастя — це егоїзм, якого треба позбутися» (Joshanloo, 2013; Uchida, & Kitayama, 2009).

Росіяни є типовими представниками колективістичних культур, тобто їхнє заперечення особистого щастя, особистого благополуччя, розуміння страждань як необхідного компоненту повсякденного життя зумовлює неприйняття людей, для яких щастя полягає не в стражданнях, а в отриманні задоволення. У крайніх випадках навіть виникає ненависть до них. Індивідуалізм

являє собою опозицію владі, де свобода має пріоритет над суспільством, а, отже, прямо суперечить колективній природі східних мілітаризованих культур.

З теоретичної точки зору, концепція мілітарної ідентичності часто виражається у термінах на кшталт «культура», «настановлення», «цінності» та «мотивація». Її також можна описати за допомогою теорії соціальної ідентичності. Тобто, люди класифікують інших, як приналежних до різних груп, а потім приймають ідентичність групи, до якої вважають себе належними, зрештою порівнюючи цю групу з іншими. Звідси, кожна людина має потребу в позитивній соціальній ідентичності, яка є результатом соціального порівняння власної та чужої груп: позитивна соціальна ідентичність може бути досягнута у більшості випадків тільки через відповідні міжгрупові соціальні порівняння. Якщо військовослужбовець високо оцінює статус збройних сил і пишається своєю приналежністю до них, то це буде сприяти створенню позитивної мілітарної ідентичності. Якщо особа з дитинства виховується як майбутній військовий, вороже налаштований до будь-чого, відмінного її культурі, у неї формується мілітарна ідентичність, яка, зрештою, витісняє цивільну особистісну ідентичність. Відповідно, мілітарна ідентичність може бути стійкою (виражена самоідентифікація з позицією воїна, а не цивільної особи, війна вважається способом і сенсом життя), ситуативною (залежно від контексту ідентифікація себе з військовими та цивільними, що базується на пріоритеті особистих інтересів) та несформованою (відсутність прихильності або слабка прихильність до армійського досвіду, зазвичай характерна для солдатів строкової служби). Загалом, мілітарна ідентичність — це багатовимірне поняття, ключовими компонентами якого є патріотизм, агресивність, войовничість та колективізм (Зливков, Лукомська, 2023).

Зміни в західній культурі позначилися на формуванні й верифікації ідентичності, оскільки складність «Я» індивіда збільшується разом із кількістю груп, організацій та ідентичностей, доступних йому. Тобто в індивідуалістичних культурах сформувати мілітарну ідентичність набагато складніше, ніж у колективістичних. Наприкінці 2000-х — на початку 2010-х років домінувала ідентичність росії, яка все більше асоціювалася з ідеєю «руського мира» — уявної спільноти, заснованої на ознаках російської мови, російської культури та спільного «братнього» минулого. Політика впливу

на Україну тих часів характеризувалася як «м'яка сила» (soft power). М'яка сила — на відміну від жорсткої — це «здатність отримувати те, що ви хочете, за допомогою привабливості, а не примусу» (Hill, 2006). Військові засоби традиційно асоціюються з жорсткою силою, тоді як інструменти публічної дипломатії асоціюються з м'якою силою, а економічні засоби відносять до м'якої або жорсткої сили залежно від контексту. Незважаючи на значне посилення публічної дипломатії Москви в Україні приблизно в той час, ці зусилля не змінили і не могли докорінно змінити психологічне середовище у відносинах Москви з Києвом, оскільки проєктована ідентичність за своєю суттю була несумісною з одним із основних дискурсів ідентичності України. Дослідники м'якої сили часто відзначають зв'язок між м'якою силою та ідентичностями: «нам подобаються ті, хто схожий на нас» (Kroenig, McAdam, & Weber, 2010).

Якщо українські реалії суттєво відрізняються від усіх попередніх, детально описаних воєн, то образ російського варвара загалом відповідає всім загарбницьким арміям світу, які розпочинали війни в інших державах, хіба що рівень насильства щодо цивільного населення України у росіян значно вищий.

Насильство на російсько-українській війні несумірно з цінностями сучасної цивілізації. Особливо це виявляється в контексті того, що починаючи із серпня 1991 р., українці будували країну безпечної демократії. Це не поодинокий випадок, не вторинний наслідок, а самостійна, цілком конкретна, добре усвідомлювана кожним російським солдатом ціль, продукт особистого досвіду, досвіду сімейного виховання, соціальних і культурних контекстів, у яких росли російські солдати. Протягом десятиліть у них формувалася «психологічний імперіалізм», який не визнає індивідуальності, а, отже, зумовлює прояви жорсткого насильства стосовно всіх, хто не підтримує їхнього світогляду.

Війна для росіян — це позитивний досвід, досвід «мужності», яка у них завжди пов'язана з насильством і зрілими вчинками, водночас «зрілість» асоціюється із владою, приниженням підлеглих. Через це практично всі росіяни підтримують «гуманітарне рятування» інших за допомогою соціально схваленого насильства. Насильство лежить в основі мілітарної ідентичності, яка тісно пов'язана з уявленнями військового часу про гегемонію маскулітності й досягнення «дорослого» статусу влади. Момент першого

вбивства людини — це символічний перехід від цивільної до сформованої мілітарної ідентичності, яка для росіян означає досягнення статусу «дорослої зрілої людини».

На нашу думку, українці підтримують ліберальні політичні ідеології, які суттєво відрізняються від консервативної політичної ідеології росіян. Зазвичай ліберали віддають перевагу захисту інших від шкоди та справедливому ставленню до всіх, вони поширюють свої моральні міркування на велике коло людей, включаючи друзів (а не лише сім'ю), та світ (а не тільки власну націю) (Waytz, Iyer, Young, Haidt, & Graham, 2019). Хоча консерватори також підтримують моральні імперативи, спрямовані на уникнення страждань і прагнення встановити справедливість, вони додатково віддають перевагу низці інших моральних цінностей — занепокоєнню щодо лояльності до своєї групи, повазі до традицій та авторитету. Для них свобода особистості та будь-які прояви автономії не є важливими, оскільки роблять світ неконтрольованим, а тому небезпечним для них (Waytz, Iyer, Young, Haidt, & Graham, 2019). Говорячи мовою таксономії «Великої п'ятірки», представники ліберальної моральної ідеології характеризуються високим рівнем відкритості новому досвіду, а, отже, кращою адаптивністю та здатністю інтегрувати свій життєвий (зокрема й травмівний) досвід. Натомість консерватори адаптуються лише до традиційних, поколіннями усталених умов, коли будь-яка зміна викликає у них сильний внутрішній супротив, а згодом — і агресію до всіх, хто дотримується інших поглядів.

Звертаємо увагу на поширені мілітаристичні парадокси росіян, які переважно є реакцією на безвихідь, страх за власне життя, зумовлений численними терористичними актами на території росії, невизначеність свого майбутнього, вивільнення напруги, спричиненої руйнуванням «радянського Ми» і несформованого «російського Я» («Якби не ми — вони б перші на нас напали» і «Вони ж воювати не вміють, ховаються за мирне населення» або «Українці чекають, коли ми звільнимо їх від нацистів» і «Ці хохлаи завжди нас ненавиділи»). Тобто війна, а, отже, і розрив з усім світом, для росіян, армія яких є відображенням загальних російських настроїв, є проявом їх ідентичності, ключовим аспектом якої є мілітаризованість.

Як уже зазначалося, у представників ліберальної та консервативної моральної ідеології різне ставлення до власного життєвого досвіду. Якщо перші можуть його інтегрувати та відобразити у

своїх життєвих наративах, то другі принципово заперечують свій травмівний досвід, вважаючи його аморальним, а тому таким, що має бути витіснений зі свідомості. Щоправда, мораль у їхньому випадку поширюється на вузьке коло осіб, прихильників цієї ж ідеології.

За результатами дослідження D.P. McAdams встановлено, що консерватори розповідали історії, у яких влада дотримується суворох правил, а головні герої наполягають на цінності самодисципліни, однак не особистої, а колективної відповідальності (звідси й аморальна, руйнівна поведінка окупантів, без натяку на відчуття провини, коли відповідальність за свої дії переноситься на інших — ворога чи свою владу), тоді як ліберали згадували автобіографічні сцени, де головні герої виявляють емпатію, вчаться відкриватися новим людям та адаптуватися до нового досвіду (McAdams, 2001). Росіяни часто наголошують на своїй релігійності — вірності християнській вірі, і це відповідає логіці консервативної моральної культури, де віра до своєї влади настільки велика, що «богом» стає правитель країни, він уособлює владу, яка вважається «божественною», тож єдино правильною. Натомість для ліберальної української культури властива чутливість до людських страждань та соціальної справедливості, влада не ідеалізується, а людські гармонійні стосунки становлять значну цінність.

Виражена мілітарна ідентичність була пов'язана з меншою схильністю до суїциду, більшою участю в організаціях у справах ветеранів і вищим сприйнятим рівнем соціальної підтримки свого військового підрозділу та збройних сил загалом під час служби. Однак у цивільному житті виражена мілітарна ідентичність не корелювала з показниками суб'єктивного благополуччя. Виявлено, що колишні учасники бойових дій мають низку психосоціальних проблем під час переходу від військового до цивільного життя. По суті, відбувається зворотна зміна ідентичності — мілітарної на цивільну, яка характеризується соціальною ізоляцією, актуалізацією моральних травм і посиленням процесів горювання. Тобто у цивільному житті на «мирній» території, ідентичність «воїна» продовжує надалі функціонувати для раціоналізації невпевненості в собі, небажання відмовитися від домінування мілітарної ідентичності через соціальну самоізоляцію або антисоціальну поведінку, що зумовлює ще більший розрив між військовими та цивільними. За таких умов у ветеранів часто формується так звана

змішана мілітарно-цивільна ідентичність, яка є інтеграцією обох систем цінностей та шляхом подолання криз обох видів ідентичності. Ми припускаємо, що така мілітарно-цивільна ідентичність вже сформована у мешканців зон активних бойових дій, деокупованих територій, та, імовірно, буде характерною для повоєнного відновлення всіх українців.

Висновки. Натепер актуальним є створення суспільством єдиного нарративу війни, зокрема це робиться через упровадження так званої «білої пропаганди», коли ворог зображається як варвар, нечесний і жорстокий, з яким треба нещадно боротися, водночас «біла пропаганда» завжди базується на реальних, правдивих, неспотворених фактах. Важливо, щоб цей нарратив був спільним для всієї країни, де проживають постраждалі від воєнних дій. Саме нарратив війни буде основою для психоедукаційних втручань, із яких починається надання психологічної допомоги людям, що зазнали численних травмивних втрат. Сьогодні нарративи війни є фрагментарними, часто — неузгодженими між собою, ми ж стверджуємо, що ключовим моментом у їх об'єднанні буде створення психологічного образу загарбника, де ключовими аспектами будуть мілітарна та моральна його ідентичність.

Нами доведено, що мілітарне посттравматичне зростання може бути спричинене трансформацією соціальних ідентичностей та/або активізацією наявних ідентичностей і ресурсів ідентичності. Останній процес може включати або (а) оновлене усвідомлення цінності наявних ідентичностей, (б) посилене відчуття ресурсності або цінності групи, або (в) оновлене відчуття важливості групи для себе. По-перше, травма може зумовити позитивні зміни у наших поглядах на нашу соціальну ідентичність і пов'язані з нею ресурси, що свідчить про те, що процеси соціальної ідентичності є важливими посередниками зв'язку між травматичним досвідом і посттравматичним зростанням. По-друге, замість того, щоб викликати бажання відмежуватися від інших, формування особистісної та соціальної мілітарних ідентичностей під час війни стимулює відновлене прагнення до соціальних зв'язків. Із цієї причини ми припускаємо, що травма може сприяти позитивним змінам і виникненню більш сильного почуття колективної ідентичності. По-третє, окрім розширення відчуття зв'язку з іншими, травма війни також має здатність змінювати уявлення людей про себе. Тому зміна соціальної

ідентичності може бути каталізатором для особистісного зростання через переосмислення травматичного досвіду, зокрема в контексті його історичної та колективної значущості. Тобто коли членство в групі інтерналізується в рамках Я-концепції людини, вона (пере)визначає свої життєві сенси та цінності, відповідно, ревіталізація соціального «Я» уможливілює переживання людиною позитивних посттравматичних змін.

Перспективним напрямом дослідницької діяльності є порівняння мілітарних і моральних нарративів росіян та українців, лонгітюдний аналіз впливу образу російського загарбника на становлення повоєнної ідентичності цивільних мешканців України різної статі та віку. Необхідно створити ґрунтовну, всебічну та системну концепцію української мілітарної ідентичності і вже на її основі — психолого-педагогічні засади її формування в українській молоді в закладах освіти всіх рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Зливков, В., Лукомська, С. (2023). *Нариси з історії становлення мілітарної ідентичності українців*. Київ - Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М.
- Gleason, P. (1983). Identifying identity: A semantic history. *The journal of American history*, 69(4), 910-931.
- Haidt, J., Graham, J., & Joseph, C. (2009). Above and below left-right: Ideological narratives and moral foundations. *Psychological Inquiry*, 20(2-3), 110-119. <https://doi.org/10.1080/10478400903028573>
- Hill, F. (2006). Moscow discovers soft power. *Current History*, 105(693), 341-347. <https://doi.org/10.1525/curh.2006.105.693.341>
- Joshanloo, M. (2013). A comparison of Western and Islamic conceptions of happiness. *Journal of Happiness Studies*, 14(6), 1857-1874. <https://doi.org/10.1007/s10902-012-9406-7>
- Kroenig, M., McAdam, M., & Weber, S. (2010). Taking soft power seriously. *Comparative Strategy*, 29(5), 412-431. <https://doi.org/10.1080/01495933.2010.520986>
- McAdams, D. P. (2001). The psychology of life stories. *Review of General Psychology*, 5, 100—122. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.2.100>
- McMahon, D. M. (2008). The pursuit of happiness in history. *The science of subjective well-being*, 80-93. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199557257.013.0019>
- Uchida, Y., & Kitayama, S. (2009). Happiness and unhappiness in east and west: themes and variations. *Emotion* (Washington, DC), 9(4), 441-456. <https://doi.org/10.1037/e633982013-243>
- Waytz, A., Iyer, R., Young, L., Haidt, J., & Graham, J. (2019). Ideological differences in the expanse of the moral circle. *Nature Communications*, 10(1), 1-12. <https://doi.org/10.1038/s41467-019-12227-0>

PSYCHOLOGICAL AND SOCIO-CULTURAL ASPECTS OF FORMING THE MILITARY IDENTITY
OF UKRAINIANS

Scientific report at the methodological seminar of NAES of Ukraine «Actual problems of mental health protection of the Ukrainian people under martial law and post-war times», November 16, 2023

Valery Zlykov

Head PhD in Psychological sciences, Associate Professor, Head of the Laboratory of Methodology and Theory of Psychology, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article is devoted to the problem of social and personal military identity of Ukrainians in the context of the Russian-Ukrainian war. Changes in Western culture have affected the formation and verification of identity, as the complexity of the individual's "I" increases with the number of groups, organizations, and identities available to him/her. In other words, it is much more difficult to form a military identity in individualistic cultures than in collectivistic ones. The author notes that Ukrainians support liberal political ideologies, which differ significantly from the conservative political ideology of Russians. Typically, liberals favor protecting others from harm and treating everyone fairly, and they extend their moral reasoning to a wide range of people, including friends (not just family) and the world (not just their own nation). Military identity is a social identity that is formed and integrated into self-esteem when civilian identity becomes less salient due to military inculturation, which is particularly characteristic of martial law conditions. Ukrainians are characterized by a predominantly situational military identity, less by an unformed one and much less by a stable one. This tendency is characteristic of young people regardless of age. From the theoretical perspective, the concept of military identity is often expressed in terms such as "culture", "attitudes", "values" and "motivation".*

Keywords: *military identity; traumatic stress; adaptation; war; personality.*

Дата публікації: 29 грудня 2023 р.